

Evakkolapsen elämää Järvenpäässä

Rea Sevón o.s. Hintzell

Lähdimme Terijoelta syyskuussa 1939 Mikkelin Vuolingolle, josta sukulaismies oli onnistunut vuokraamaan tyhjän huvilan. Ensimmäinen asuinpaikkamme Järvenpäässä oli Tervanokka Tuusulanjärven rannalla, jonne tulimme kesällä 1940. Tervanokasta muutimme melko pian Tuomaalan kylään Paavo Paloheimon huvilaan, josta jouduimme kuitenkin keväällä koulun loputtua lähtemään pois. Kesän tultua saimme uuden kodin Halosenniemestä Maija Halosen luota. Tätini Martta Ressi oli töissä Halosenniemessä, mikä edesauttoi uuden kodin löytymistä. Halosenniemessä vietetty kesä teki meihin lähtemättömän vaikutuksen. Tästä ajasta kirjoitan joskus myöhemmin.

Järvenpäähän Terijoelta siirrettyyn huvilaan

Syksyllä 1941 Kaijan aloitettua oppikoulun muutimme Halosenniemestä Järvenpäähän. Äiti onnistui vuokraamaan hellahuoneen Amanda Karlssonin talosta Loutintien varrelta. Westermarck niminen suurtilallinen oli aikoinaan tuonut Terijoelta huviloita ja tämä talo oli melko varmuudella yksi sellainen. Yläkerran eteisen seinät olivat vastapaneloidun näköiset remontin jäljeltä. Talossa asui silloin emännän lisäksi kahdet vuokralaiset; Terijoelta tulleet Valkeiset ja Vanhankylän kartanon entinen muonamies Kaarlela perheineen. Aikuiset lapset Pasi, Katri ja Kerttu olivat jo muuttaneet pois kotoa, mutta nuorin tyttö Siiri oli kotona. Perhe oli lähtöisin Nivalasta. Kaarlelan emännällä oli tiukka nuttura, jota piti koossa kulunut kahvilusikka. Kahvi tai korvike maistui hänelle voilla ja suolalla höystettynä. Kaarlelan isäntä meni aamulla töihin kirves selkärepussa ja piippu suussa. Meitä huvitti, kun heillä rustattiin. Opimme pian, että se tarkoitti jonkinlaista tekemistä.

Kerran olimme pihalla Viitasen Saijan ja Sirpan kanssa leipomassa savileipiä. Kaarlelan emäntä sattui kulkemaan ohi ja sai meidät lopettamaan koko leikin. Hänen mielestään savileipien tekeminen ennusti nälänhätää. Kaarlelat olivat seinänaapureitamme ja heidän ikkunansa oli Tuusulan järvelle päin. Pia-sisareni pistäytyi Kaareloilla tavan takaa. Kerran hän oli taas kylässä, kun rannassa pamahti. Hän näki kuinka Järvenpään Rakettitehdas lensi ilmaan. Muistaakseni silloin oli kevät tai alkukesä, kun tämä kuolon uhreja vaatinut järkyttävä onnettomuus sattui. Me lapset juoksimme paikalle katsomaan hävitystä.

Elämää hellahuoneessa

Asuinhuoneemme oli melko tilava. Pohjoiseen oli rinnakkain kaksi isoa ikkunaa. Talvella ne jäätyivät niin, ettei ulos saattanut nähdä. Nelivuotiaalla Pia siskollani oli tapana sulattaa jäähän reikä nenänpäällään ja katsella siitä ulos. Joskus hän näki kouluun menevän lukiolaispojan Viitasen Sampan vilkuttavan hänelle.

Huoneessa oli kaksi komeroa, toinen vaatteita ja toinen astioita ja ruokia varten. Ruoan äiti teki hellalla, jossa oli myös uuni paistamista varten. Se lämmitti myös huoneen. Omasta takaa meillä oli pöytä, kaksi tuolia, heteka, auki vedettävä puusohva

ja rautasänky ja ompelukone. Tilaa ei jäänyt paljoa sen jälkeen kun vuoteet oli sijattu yökuuntoon. Äidistä oli tärkeää, ettei kenenkään tarvinnut nukkua lattialla. Alkuaikoina lutikat häiritsivät yöunta, mutta äiti sai ne hädettyä apteekin aineilla.

Vesi kannettiin kaivosta ja likaämpäri tyhjennettiin ulkokuoneen takana olevaan likakastiin. Ulkokuoneessa oli monta reikää, melkein yhtä monta kuin kansakoululla, niin että niitä riitti jokaiselle. Me lapset mentiin sinne aina joukolla ja lisäksi kilpaa kuka saisi muka parhaan paikan. Kullakin perheellä oli oma halkoliiterinsä pitkänmallisessa ulkorakennuksessa. Muita sen ajan mukavuuksia ei ollut, ei saunaa eikä kellaria. Kellarin virkaa toimitti sementtiportaiden alla oleva jonkinlainen viileä säilytystila. Saunassa kävimme Nummen yleisessä saunassa noin puolen kilometrin päässä kotoa.

Lammas oli meillä ensimmäinen kotieläin evakko-aikana. Se oli musta ja sitä pidettiin narunpäässä pihalla. Kerran isä meni aamulla varhain ulos eikä osannut varoa, kun hän sai voimakkaan tällin Lammas vai oliko se sittenkin pässi oli puskenut häntä takaapäin. Se oli muutenkin kova puskemaan, jo pelkkä lakin näyttäminen sai sen puskemispäälle. Äiti keritsi lampaan ja villat hän karstasi ja kehräsi langoiksi Kaarlelan emännän opastuksella ja hänen rukillaan. Äiti tosiaan oppi kehräämään. Tästä äidin kehräämästä langasta kudoin sitten kintaat, koulussa Niihin tehtiin nk. kasvatuspeukalo. Ne olivat ensimmäiset sillä tavalla kutomani lapaset. Sain käsityö numeroksi kahdeksan

Sota-ajan leikit

Asemasodan aikana isä kotiutettiin ikämiehenä ja vuonna 1943 syntyi Kalle, vanhin veljemme, jolloin meitä oli kuusi henkeä samassa huoneessa. Sisällä oli ahdasta ja me lapset viihdyimme paljon ulkona Viitasen tyttöjen Sirpan ja Saijan seurassa. Talvella tehtiin lumilinnoja, joita me kutsuttiin korsuiksi. Loutin mäkeä laskettiin potkurilla, suksilla tai muuten vain lujuttiin alas. Kesällä Loutin kallio oli hieno leikkipaikka ja sieltä näki kauas järven toiselle puolelle.

Talon emäntä oli selästään vaivainen, kulki melkein linkku-asennossa, mutta teki kyllä lumitöitä eikä hän pitänyt siitä että lapset sotkivat lumivalleja. Hän ei ollut kauan aikaa emäntänä, sillä hän myi talonsa Nikolai Salmiselle.

Nuorin siskoni Pia oli aina innokas lähtemään ulos. Hän oli puettu ruskeaan detskankaiseen turkkiin, joka oli saatu Amerikan vaate avustuksena Pelastusarmeijasta, villadamaskeihin ja huopikkaisiin, vesikelillä olivat jalassa nappi-päällyskengät. Hänellä oli päässä valkoinen turkislakki, jossa oli pampulat. Olin silloin vähän päälle kymmenen, Pia oli neljän ja siskoni Kaija kolmentoista ikäinen. Kerran kun olimme taas lähdössä ulos, sanoi Kaija äidille, ettei Rea tee kotona mitään. Liekö ollut tiskaamisesta kyse vai muusta. Silloin äiti puolusti minua pontevasti ja sanoi, että Reahan on Pian kanssa ulkona. Äidin odottamaton tunnustus ilahdutti lapsenmieltäni mahdollisesti ja antoi tosi hyvän mielen.

Toivottuja ja vähemmän toivottuja vieraita

Joskus meillä kävi sukulaisia kylässä ja heistä äijä, hänkin evakko, oli kaikkein mieluisin. Hänen kaskujaan oli mukava kuunnella. Vierailimme myös hänen luonaan Espoon Kauklahdessa, jossa hän asui yhdessä Paavo-enon perheen kanssa. Sinne piti matkustaa junalla Helsingin kautta ja jatkaa sieltä bussilla perille. Matka vähän pelotti

ilmapommitusten takia. Kerran äijä kyläreissulla ollessaan pyysi minua käymään apteekissa. Hänellä oli paha yskä ja hän halusi yskänlääkkeeksi pärekoritippoja. En millään olisi kehdannut mennä ostamaan niin hassun nimistä rohtoa, mutta mentävä vaan oli. Vanha apteekkari oli tiskin takana ja ujustellen kerroin hänelle asiani. Hän selitti minulle, ettei sen nimistä lääkettä enää ollut myytävänä. Hän tarjosi apteekin omaa yskänlääkettä, jota sitten vein Äijälle. Ja ajoihan se saman asian.

Kerran meille tuli kylään Suden Ville, Sandra tädin mies. Hän toi voipaketin tullessaan, mikä olikin tervetullut lisä niukka-aikaan ruokaan. Heillä oli itsellään lehmä. Ville oli varakkaan maineessa, mutta nuukanlainen. Näin aikuiset tuumailivat. Lilja-täti kävi usein Pirjon kanssa meillä. Hänellä itsellään ei ollut ompelukonetta ja hän kävi meillä ompelemassa pikku ompeluksiaan. Minua joskus harmitti, kun he olivat meillä, kun tulin koulusta. Olisin halunnut olla äidin kanssa.

Kerran kun Toini-täti oli meillä, pelästyimme pahanpäiväisesti. Oveen koputettiin ja sisään astui virkapukuinen mies. Syy vierailuun selvisi pian. Äiti oli unohtanut pimennysverhot ikkunoista. Sillä kertaa selvisimme pelkällä varoituksella. Harvoin meille eksi ihan tuntemattomia ihmisiä, mutta kerran kiipesi yläkertaan postikorttien kaupustelija. Hän oli tummatukkainen, kookas ja vähän pelottavan näköinen nainen. Äiti oli parhaillaan paistamassa perunapiirakoita ja tarjosi vieraallekin maistiaisista. Nainen tuntui viihtyvän, mutta lähti sitten pois ja niin mekin pääsimme syömään uunituoreita herkullisen makuisia piirakoita. Jonkun viikon kuluttua äiti oli taas piirakan teko aikeissa ja oli jo ottanut leipomisvälineet esille, kun samainen nainen ilmestyi ovelle. Odottamattoman vieraan saapuminen alkoi äitiä vähän harmittaa ja hän laittoi piirakantekovälineet pois, jolloin Pia sisko kysyi ihmeissään - Äiti et sie paistakkaa piirakkoi?

Vierailu jäi askarruttamaan mieliämme, sillä kotirintamalla liikkui huhu urkkijoista, jotka kulkivat taloissa ja tarkkailivat kansalaisten mielialaa. Lisäksi lähellä sijaitsi Hella Vuolijoen kartano, jossa epäiltiin suojeltavan desantteja. Liikkuiko nainen näillä asioilla? Se jää salaisuudeksi. Myöhemmin tuli päivänvaloon desantti Kerttu Nuortevan tapaus. Hän oli saanut yösjän Hella Vuolijoelta Jokelan kartanosta.

Palanutta viljaa sian ruoaksi

Kodin lähellä puiston keskellä oli lasimaalaamoksi kutsuttu talo, jonka ympärillä oli myös jonkin verran peltoa. Syksyllä olin ollut äidin kanssa siellä perunaa kaivamassa, se oli sota-aikaa tai heti sen jälkeen. Isä oli myös tullut tutuksi talon isännän kanssa, joka oli vapaapalokuntalainen ja hän sai isänkin toimintaan mukaan, paloauton kuljettajaksi. Huoneemme oven päälle ulkopuolelle asennettiin summeri, joka antoi hälytyksen. Henkilöauto, liekö ollut foordi veti peräkärryissä paloruiskua. Aina ei häikäpönttöauto suostunut lähtemään liikkeelle ja se jännitti meitä lapsia. Näihin aikoihin sattui Järvenpään myllyn palo ja sitä pidettiin sabotaasina. Tuli kyti siiloissa useita viikkoja ja paloa oli vaikea saada sammumaan. Vähän palanutta viljaa myytiin sianruoaksi. Ihmiset tulivat kaukaa sitä ostamaan. Kaikesta oli pulaa ja sekin kelpasi paremman puutteessa.

Evakkojen kohtauspaikka

Elkka-täti ja Karl-pappa asuivat kauppias Kokkosen omistaman talon, Kauppayhtiön, yläkerrassa. Kaija kävi alku-aikoina siellä lukemassa läksyjään. Papan ja Topi sedän huoneessa oli rauhallista, hyvää tilaa ja lisäksi se oli koulumatkan varrella. Kun Kaija

tuli kotiin oli hänellä paljon kuulumisia kerrottavanaan. Papan ja Elkka-tädin asunnossa kävi paljon vieraita ja heidän kodistaan tulikin eräänlainen osoitetoimisto, josta käytiin kyselemässä terijokelaisten kuulumisia. Siellä lappasi väkeä ja ihme, ettei isäntäväki pahemmin hermostunut. Olihan kauppias Kokkonen itse hyvää hyvyyttään ottanut evakot luokseen asumaan. Hän kuoli välirauhan aikana. Talossa sijaitsi kaupan lisäksi myös Terijoen kunnantoinimisto ja sekin osaltaan lisäsi kulkijoiden määrää. Lukurauhan kanssa oli vähän niin ja näin, mutta se ei tainnut Kaijaa pahemmin häiritä. Myöhemmin Kaija luki läksyt kotona, kun muut olivat jo yöpuulla. Kauppias Kokkonen poika Joonas Kokkonen soitteli kotonaan ahkerasti pianoa. Papan luona vieraillessaan Pia-sisareni jäi istumaan portaiden yläpäähän, painoi korvansa salin seinään ja kuunteli Joonas Kokkonen musisointia.

Koulu, täisauna ja taikinamarjat

Harjulan kouluun oli meiltä noin puolisen kilometriä matkaa. Sinne pääsi kahta eri tietä, joko Vuorikatua tai peltojen poikki nurmnettunutta kärrytietä pitkin. Meillä oli kolmaskin koulutie, joka oli ehkä hauskin. Silloin mentiin Viitasten kodin kautta ja kiivettiin Loutin kallion päälle ja sieltä metsätietä koululle. Tätä tietä kulkiessa kengät vain tahtoivat kastua.

Sota-aikana ei ollut aina koulua. Minulta jäi yksi tai kaksi vuotta väliin. Ensimmäistä luokkaa kotona Terijoella en ennättänyt käydä kuin muutaman viikon kotona. Jatkosodan aikana yläkoulun ensimmäinen luokka jäi myös väliin. Koulun sitten taas alettua, olisin kovasti halunnut päästä neljännelle luokalle suoraan ja sain äidin menemään opettajan luo neuvottelemaan asiasta. Onneksi opettaja ei suostunut.

Koululla oli sotilaita majoitettuna ja ne harjoittelivat Loutin kalliolla. Siellä oli lumipoteroita ja kerran jouduimme keskelle harjoitusta. Sotilaita varten koulun takana lämpeni täisauna. Se oli jonkinlainen koppi, josta tuli ulos höyryä. Sinne koppiin laitettiin vaatteet desinfioitaviksi. Koulun takana tien toisella puolella oli huvila ja sitä ympäröi pitkäksi venähtänyt orapihlaja-aita. Talvisodan pakkaset olivat palelluttaneet melkein kaikki Suomen hedelmäpuut, mutta onneksi taikinamarjaksi kutsumamme pensaat olivat säästyneet tuholta. Marjat, ne vasta maistuivat meille, kun ne olivat ensin saaneet vähän kylmää. Meillä oli varmaan kova vitamiinien puute, koska ne olivat meistä niin hyviä, kivet vain syljettiin suusta.

Koulun alapuolella olevaan peltoon liittyi hauskoja muistoja. Syksyllä pellon radan puoleiseen nurkkaan ilmestyi puimakone. Kun Harjuvaaran puimakone pysähtyi illalla, riensimme paikalle ja saimme tarpeeksemme peuhata olkikasassa eikä kukaan hätistellyt pois. Aikuiset saivat myös tulla täyttämään "potuskansa" uusilla puhtailla oljilla. Kerran olimme koko koulu opettajien kanssa keräämässä tähtiä pelloilta. Meille oli luvassa joulupullat jokaiselle, mikä sitten toteutuikin.

Lisätulojen hankinnassa kädentaidoista oli hyötyä

Meille oli itsestään selvää, että äiti oli kotona, kun tulimme koulusta. Kerran pistäydyin välitunnilla kotona ja olin hyvin pettynyt, kun hän sattui olemaan juuri silloin kauppareissulla. Äiti ei käynyt ansiotyössä kodin ulkopuolella, mutta hän ansaitsi rahaa tekemällä erilaisia pikku töitä. Kerran meillä tehtiin aamutossun tupsuja. Tarvikkeet hän sai tossujen valmistajalta. Tupsut tehtiin silkkilangasta tavallisen tupsun tapaan. Valmiit tupsut, kun ne oli ensin harjattu pöyheiksi palloiksi, ladottiin laakeaan matalaan laatikkoon. Ne näyttivät siinä lapsen silmissä ihmeen kauniilta.

Elkka-tädillä oli Terijoelta tuotu kutomakone. Terijoella hän oli ollut Lahtiharjulla työssä niin kuin monet muutkin entisen kotikylänsä naiset. Myöhemmin hän oli hankkinut oman koneen ja alkanut kutoa kotona. Valmiit kappaleet hän vei Lahtiharjulle. Siellä ne ommeltiin yhteen ja viimeisteltiin valmiiksi neuleiksi. Järvenpäässä ihmiset, jos heillä vain oli lankoja, alkoivat tuoda hänelle kudottavaa. Äiti ompeli kappaleet käsin valmiiksi neuleiksi ja ansaitsi siten pientä ansiotuloa. Sota-aikana olivat hiusverkot muotia. Äiti ja hänen sisarensa, kalastajakodin tyttäriä kun olivat, osasivat kutoa verkkoa. Sota-aikana he kutoivat muodissa olleita hiusverkkoja. Äitikin ansaitsi näin lisämarkkoja.

Eräänä sota-ajan syksynä äiti sai kuulla, että Luther opistolle otettiin apuväkeä perunannostoon, jonne lähdimme äidin kanssa. Perunamaa sijaitsi Sibeliuksen aidan takana. Nostokone heitti perunat maan pinnalle ja siitä ne kerättiin käsin ja sehän työ sopi lapsellekin. Ruokatauolla talo tarjosi maukkaan ja riittoisan aterian talon ruokalassa. Siitä on jäänyt hyvä muisto. Lisäksi saimme perunaa palkaksemme.

Aino oli isän serkku, kutsuimme häntä Penun Ainoksi. Hän kävi työssä Järvenpään silkkitehtaalla. Siellä valmistettiin silkkikankaita ja nauhoja. Aino-täti toi meille sieltä sekunda nauha paloja ja ne olivat ihan hyviä lettinauhoiksi ja lisäksi ne olivat kauniin värisiä. Kerran pääsimme käymään hänen työpaikalleen, jossa saimme tutustua nauhan valmistukseen. Kun isä oli sodassa, hänen osastossaan palveli myös tehtaanjohtajan poika, joka pyysi isääni käymään tapaamassa silkkitehtaan johtajaa. Isä kävikin siellä ja sai pojalle vietäväksi paketin. Kotiin meille lapsille hän antoi Pectus-pastilliaskin.

Pidetty vuokraisäntä

Kun Nikolai Salminen tuli talon isännäksi, ei talon naisväen tarvinnut kahta kertaa pyytää häneltä kasvimaata. Hän antoi kyntää sitä niin runsaasti, että tuskin jäi pihamaata jäljelle. Niin mekin saimme oman kasvimaan. Tavallisten juurikkaiden lisäksi siellä kasvatettiin sikuria. Sitähän tarvittiin kahvin korvikkeen valmistukseen. Meillä oli hyppyruutu isännän ikkuna alla. Se ei häirinnyt häntä tippaakaan Tuumasi vain ohi mennessään, että antaako kansanhuolto teille ylimääräisiä kengänostolupia. Hän näet sääli kenkiämme, jotka siinä hyppiessä olivat kovalla koetuksella. Hänen sanottiin olleen Lapista kotoisin. Hänellä oli verstaas, jossa hän valmisti luukoruja matkamuistoiksi. Niihin hän kaiversi poron ja muita lapinaiheisiä kuvia. Kaija ja Tuomisen Taina olivat hänellä työssä kokoamassa rannerenkaita. Ne tehtiin hioutuista luupaloista ja he saivat myös koristella niitä. Koristelu viimeisteltiin polttamalla ja silloin siitä lähti paha haju, niin kuin luusta lähtee, kun sitä porataan. Korut menivät kaupaksi, saksalaiset sotilaat ostivat niitä sotamuistoiksi.

Loutista muutimme vielä muutamaksi vuodeksi asumaan Syrenin huvilaan Tuusulan järven rannalle Vanhakylään, palataksemme sieltä taas takaisin Louttiin. Terijoella kävimme enää vain unissamme. Isäni näki öisin unta Terijoesta ja aamuisin hän kertoi unistaan äidille.